

Spor og sportegn

Når du går ute i skog og mark er det vanskelig å få øye på dyr som mus, hare, rev elg og rådyr. Grunnen til dette er at mange av disse dyra er aktive om natta. De fleste er også redde mennesker. Fuglene er også så redde at de flyr unna dersom du ikke lister deg forsiktig fram. Ser du nøye etter kan du kanskje finne spor og sportegn etter disse dyra. Ved å studere disse kan du lære mye om dyra og fuglene.

Vi kan finne mange merker etter dyr:

1. Fotavtrykk
2. Beitespor
3. Ekskrementer og urin
4. Gulpeboller
5. Boplasser og liggesteder
6. Kranier og knokler
7. Gevir
8. Feiing av gevir
9. Brunstgroper
- 10 Fjær og hår

1. Fotavtrykk

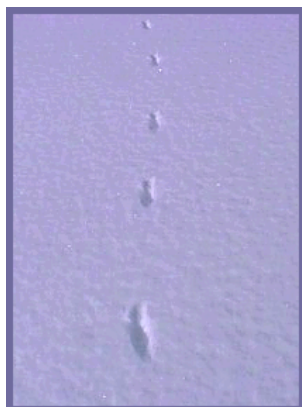
Poter:

På undersiden av foten og tærne er det trampeputer som setter tydelige avtrykk. Enkelte dyr avsetter også merker av klørne på tærne. Bl.a. hund, rev, katt, røyskatt, grevling, ekorn, piggsvin og mus har potespor. Antallet tær er fire eller fem.

Mårspor

Røyskattspor

Harespor

Harespor

Gaube og revspor

Gauespor

Revespor

Ekornspor

Jervspor

Klover:

Foten har fire tær. To av disse er kraftig utviklet og benyttes til å gå på. De to andre tærne er mye mindre og sitter lit opp på fotens bakside. Disse tærne kalles biklover og lager merker bare når det er løs snø eller bakken er bløt. Elg, rådyr, hjort og rein lager

klovspor.

Elgspor

Rådyrspor

Reinsdyrspor

Hjortespor

Fotspor etter fugler:

Når en fugl beveger seg på bakken, går den kun på tærne. En fuglefot har aldri mer enn fire tær. Vanligvis vender tre tær framover mens at den fjerde vender bakover. Av tærne som vender framover er middtåen størst. Baktåen er ofte så liten og kan sitte så høyt at den ikke setter merke i sporet. Hos noen fugler kan baktåen mangle helt. Baktåen kan være stor slik at den setter tydelig merke i avtrykket.

Rypespor

2. Beitespor:

Mange dyr liker å sitte litt i skjul når de spiser. **Musene** frakter ofte med seg maten sin under ei gresstue eller en kvisthaug. Kongler som mus har spist kan du derfor finne på slike steder.

Kongler som ekorn har spist på ligger strødd ut over bakken ved treet der **ekornet** har sittet. Konglene ser slik ut etter de er beitet på av et ekorn.

Flaggspetten plasserer kongla i "spettesmia" (en sprekk i et tre) og hakker ned mellom skjellene og plukker ut frøet. Under ei spettesmie kan vi finne hundrevis av kongler og studerer vi en kongle ser vi at skjellene spriker etter behandlingen de har fått.

Rovdyrene er ikke redd andre dyr og sitter ofte og spiser på åpne plasser. På et slikt sted kan det ligge igjen rester etter måltidet.

Elg og hjort gnager av og til av barken på busker og trær med framtennene i undermunnen. Stripper etter denne skrapingen er lette å oppdage. Det er som oftest i harde snøvintre at de beiter slik på osp og furu. Dette blir ofte kalt ringbarking. Trær som ringbarkes kan dø, eller få redusert verdi som skogvirke.

Om vinteren spiser også **elg, hjort og rådyr** kvister fra trær og busker. De mangler fortenner i overmunnen slik at de må rive av kvistene. Kvistene ser derfor oppfliste og bustete ut.

Haren spiser også tynne kvister. Med de skarpe fortennene biter haren av kvistene. Det ser ut som noen har brukt kniv på kvistene.

Om vinteren spiser også mus og hare bark fra små busker. Musene har så små tenner at de greier å gnage av bare barken som er den beste maten. Haren har større tenner og gnager også litt i veden innenfor barken.

3. Ekskrementer :

Dyr som lever av planter, slik som hjort, elg, rådyr, hare og mus har mer eller mindre runde ekskrementer. Ofte er det en liten tapp i den ene enden. Undersøker du slik møkk nærmere, vil du se at det er planterester i den. I haremøkka ser det ut som om det er sagflis.

Møkk fra rovdyr er gjerne langstrakt og trukket ut i en spiss i den ene enden. Det er denne enden som kom sist ut av endetarmen. Rovdyr sitter ofte på

forhøyninger, slik som stubber og steiner, når de gjør fra seg. I rovdrymøkka er det rester av dyrene som er blitt spist. Det kan være hår, fjær, knokler og insektvinger. Om sommeren spiser mange rovdyr bær og andre frukter. Rester etter dette kan du også se i møkka.

Om sommeren er det umulig å se urinen, men vi kan lukte den. Revens urin lukter svært sterkt. Reven bruker urinen til å markere området sitt. Om vinteren kan vi se den gule urinen på snøen. Du kan se om det er en hannrev eller hunnrev som har tisset. Hannreven løfter det ene bakbeinet og sender urinstrålen skrått framover. Hunnreven setter seg på huk slik at urinen blir liggende mellom to bakfotspor.

Ekskrementer etter våre hønsefugler har på vinteren en bøyd sylinderformet fasong. I enden er det ofte en gråaktig farge som er urinsyre.

På bildet ser vi ekskrementer av liryte:

For storfugl har ekskrementene en lengde på 3–5 cm og inneholder oftest rester av barnåler. De kan finnes i store mengder under typiske beitefurer. For orrfugl er lengden 2,5–3,5 cm og mangler rester av nåler da orrfuglene oftest beiter på lyng og knopper av løvtrær.

4. Gulpeboller:

Mange fugler gulper opp deler av maten de ikke kan utnytte. Dette kalles gulpeboller. Gulpebollene kan inneholde hår, fjær, knokler, rester av insekter, skallbiter fra muslinger og forskjellige plantedeler. Ugler, rovfugler (hauker, falker og våker), kråkefugler (kråke, skjære, kaie og kornkråke) og måker er blant fuglene som gulper opp matrester. Hos disse fuglene er gulpeboller

naturlig og må ikke forveksles med oppkast.

Uglene sluker vanligvis små pattedyr og småfugler hele. Gulpeboller fra uglene er gjerne grå og har godt bevarte knokkelrester. De inneholder også store mengde hår og rester etter fjær. Ugler spiser også insekter slik at rester etter dekkvingene hos biller er vanlig å finne i gulpebollene.

Rovfuglene har fordøyelsesvæsker som kan løse opp knokler. Dette gjør at det sjelden er knokkelbiter i rovfuglenes gulpeboller. Rovfuglene sluker vanligvis ikke byttet helt. De deler det opp i biter og unngår dermed å få i seg knokler. Gulpebollene inneholder nesten bare hår, små fjær og rester etter dekkvingene hos insekter. Oppgulgene finnes gjerne ved redene og ved fuglenes hvileplasser.

Kråkefuglenes gulpeboller inneholder mange rester etter planter og insekter. Svært ofte inneholder de også mye småstein som fuglene har slukt.

5. Boplasser og "senger"

Boplasser og liggesteder vil som regel være gjemt slik at de kan være vanskelig å finne. Følger du et dyrespor har du likevel sjansen til å finne slike steder. Det er få dyr som har samme tilholdssted hele året. De fleste dyr har hi eller bol når de har unger, og kanskje om vinteren når det er kaldt.

Ekornet bygger rede eller bol i trær. Bolet bygges gjerne tett inntil stammen der flere greiner kan støtte det. Det har form som ei kule og kan være opptil 50 cm i tverrmål. På siden er det en ca. 5 cm stor åpning. Et ekorn bygger ofte flere bol. Ett hovedbol der ungene fødes, og flere mindre bol som brukes til soveplasser.

Hjortedyr som hjort, elg og rådyr sover på forskjellige steder hver natt. Fotavtrykkene og hår ved senga vil avsløre hvilket hjortedyr som har hvilt der.

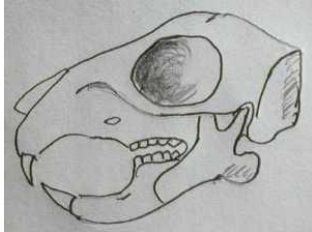
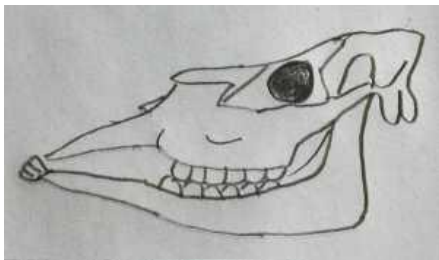
Spissmus og **mange smågnagere bygger ofte bol** av mose og tørt gras. Bolet kan se ut som ei kule og plasseres i naturlige hull, for eksempel under en stein eller i en råttne stubbe. Bolet kan også legges på bakken i tett vegetasjon. Disse dyrene kan også lage gangsystemer i det øverste jordlaget. Skogmusa lager bol i et gangsystem som kan ligge dypt nede i jorda. Jorda som graves ut blir liggende i en stor haug foran hullene som er 3–4 cm store. Noen ganger finner vi hull uten jord foran. Her har skogmusa gravd seg opp nedenfra.

Vinterstid lever smågnagerne i subnivalen. Dette er hulrommet som dannes under snøen pga. varmen som frigis i fra bakken.

Reven graver ofte ut hi i en jordskråning som vender sørover. Hiet kan variere mye, fra et enkelt hull under en stein eller trerot, til kompliserte gangsystemer med mange utganger. Jorda som graves ut spres slik at den blir liggende i en vifteform ved åpningen. Revehi kan brukes i svært mange år. For å avgjøre om et revehi er bebodd, kan du lukte i åpningen. Kjenner du en stram rovdylukt er hiet bebodd. Kjenner du ingen lukt, er hiet ubebodd.

6. Kranier og knokler:

Ofte kan du finne deler av skjeletter ute i skog og mark. Finner du kranier, kan du bruke bøker for å finne ut hvilket dyr kraniet stammer fra. Tenneses utforming er viktige kjennetegn. Andre deler av et

skjelett kan være vanskelig å bestemme, men du kan kanskje finne ut hvor på dyrets kropp det har vært.

7. Gevir:

Hornkronen hos hjortedyrene kalles gevir eller takker. Et gevir består av to beindannelser som er mer eller mindre forgrenet. Hjortedyrene mister geviret om våren, og et nytt og større gevir vokser ut igjen. Når et nytt gevir vokser ut er det dekket av et såkalt *bastlag*. Dette er et hårete, blodfylt

hudlag. Når geviret er ferdig utvokst fjerner dyret laget ved å *feie* geviret, det vil si å gni geviret mot trestammer eller busker. Dette kan vi ofte se i skog og mark der barken på trærne har blitt slitt løs og henger i lange strimler. De forskjellige hjortedyrene har gevir som er lette å bestemme. Det er ikke ofte vi finner gevir ute i skogen. Det skyldes at smågnagerne spiser dem opp. Finner du et gevir er det store sjanser for at det er musegnag på det.

8. Brunstgrop

I brunsttiden graver hjortedyrene **store grop**er i bakken. De tisser i gropene og bader i dem. Dette gjør de for at de skal lukte stramt. Lukten virker fristende og tiltrekkende på hunddyrene. Kommer du over en brunstgrop som nylig har vært i bruk, vil du kjenne lukten ganske godt.

9. Fjær

Fjær som fuglene mister, kan være spennende å samle på. De kan oppbevares i plastlommer. Bruk en fuglebok for å finne ut hvilken fugl fjæra stammer fra. Fjær har forskjellig form etter hvor de sitter på fuglekroppen. Fjærene ytterst på vingene er ofte buet og spisse. Disse kaller vi håndsvingfjær. Fjærene på stjerten er jevnt brede, disse kalles stjertfjær. Små fjær på kroppen kalles dekkfjær. Dekkfjærene kan være vanskelige å bestemme, så det er lurt å samle på store fjær.